

МЕТОД СЕМАНТИЧНОГО ДИФЕРЕНЦІАЛУ В ДОСЛІДЖЕННІ ПУБЛІЦИСТИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ АВТОРСЬКОГО ДОРОБКУ РОМАНА РАХМАННОГО)

У статті розглянуто метод семантичного диференціалу як процедуру аналізу публіцистики національно-патріотичного спрямування. Детально розкрито можливості та варіанти використання методу для об'єктивізації результатів фокус-груп. Проаналізовано проблему вивчення та презентації семантичного простору національної свідомості, а також образні морально-етичні характеристики публіцистики Романа Рахманного як інтерпретацію комунікативної світоглядної позиції автора, що проектується на етичні цінності реципієнтів, у змісті комунікативного повідомлення. Визначено, що на рівні підсвідомого сприйняття системи ціннісних орієнтирів публіцистичних доробків Р. Рахманного реципієнтами позитивним очікуванням, ментальним характеристикам найбільше відповідає концепт «Україна».

Ключові слова: семантичний диференціал, концепт, ідея нації, публіцистика, система цінностей, медіа-безпека, медіа-виховання, образні характеристики, комунікативні повідомлення, світоглядна позиція автора.

I. Вступ

Сучасне українське суспільство та журналістикознавство як наука перебувають в епіцентрі трансформаційних перетворень світоглядів індивідів, комунікаційних моделей, моральних цінностей. Першоплановими постають завдання методологічного характеру, «насамперед ідеться і про потребу змінити частково застарілі методологічні підходи в науці, і про необхідність предметно змінити дослідницькі орієнтири на категорію національного» [2].

Ідеться про якісно нове переосмислення власної історії (у найширшому розумінні), не лише в дзеркалі українців материкової України, а й представників діаспори, про потребу «перестановки некоректно поставлених дзеркал» [4, с. 30]. Політична дихотомія «інформаційна політика в системі стратегії держави – ЗМІ/ЗМК» у процесі становлення національної ідентичності в комунікаційному аспекті та виховання свідомого й патріотично налаштованого громадянина своєї держави.

Послідовне й системне виховання молодого покоління (яке й визначатиме майбутнє України) має стати в епіцентрі уваги всієї гуманітарної науки й суспільної думки. Подолати постколоніальний синдром і відновити таким чином механізми національного самозбереження здатна лише кардинальна реформа освіти, зміна світоглядних парадигм усього українського суспільства [2]. «Загалом у сфері сприйняття власної країни наша студентська молодь проявила найнижчу когнітивну складність свідомості» [9, с. 12].

Ефективне застосування семантичного диференціалу для дослідження публіцистики національно-патріотичного спрямування дозволить виокремити надійні методологічні орієнтири та здійснити системний аналіз концепту «Україна» в його співвідношенні з усіма спорідненими концептами.

Формування семантичного простору національної свідомості за допомогою якісного аналізу засобами семантичного диференціалу публіцистики національно-патріотичного спрямування представників діаспори для виокремлення єдиної стратегії розвитку ідеї нації українського народу визначає актуальність наукової розвідки.

Сучасний стан та історичні ретроспективи в процесі осмислення й становлення змісту української національної ідеї знайшли відображення в наукових та публіцистичних розвідках, зокрема в працях І. Бичка, В. Бебика, В. Горського, Я. Грицака, М. Жулинського, О. Забужко, А. Карася, Ф. Кирилюка, В. Лизанчука, С. Макарчука, Л. Нагорної, Л. Шкляра. Неоціненною емпіричною базою для досліджуваної проблеми є монографії та публікації в періодичних виданнях представників діаспорної історичної науки С. Наріжного, В. Маруняка, І. Лисяка-Рудницького, В. Маркуся. Аналізу суспільно-політичних поглядів визначних представників української міжвоєнної еміграції присвячені праці О. Богуславського, А. Жуковського, Т. Приймака, І. Кедрина-Рудницького та ін. Порівняльне дослідження деяких напрямів української політичної думки 1920-х рр. здійснив Т. Гунчак.

Серед сучасних дослідників зазначеного періоду слід назвати Л. Шкаренкова, який аналізував українську еміграцію в Європі міжвоєнного періоду, а також Н. Сидоренко, яка розглядала українську таборову періодику цього ж періоду.

В українській публіцистиці питання національної ідентичності завжди було й залишається одним із найактуальніших, зважаючи на багатолітній колоніальний статус народу, асиміляційні процеси та нинішні непротісті реалії становлення України. Тому цікавість журналістикознавців до вивчення проблеми ідентичності в ЗМІ виправдана. Їй приділяли увагу В. Лизанчук, Й. Лось, О. Гриценко, І. Михайлин, Т. Лильо та інші дослідники.

Проте Л. Василик вважає, що й досі «білою плямою» в історії вітчизняної журналістики є публіцистика літературно-художніх видань – письменницька публіцистика, «світоглядна» (М. Шлемкевич [10]), «органічна» (Й. Лось [1]). Саме таку публіцистику А. Москаленко визнав репрезентативною з погляду встановлення найважливіших духовних тенденцій інформаційної епохи [7, с. 23]. Не в останню чергу ця публіцистика порушує й проблему національної ідентичності.

Йосип Лось [6, с. 38] зазначає, що виникає настійна потреба хоч найлаконічніше торкнутися публіцистики в аспекті її національного розвитку та сучасного стану. Публіцистика посідала особливе місце в духовному житті України. Це пояснюється щонайменше двома причинами: історичною долею і своєрідною ментальністю. Позбавлена протягом століть власної державності нація своє духовне утвердження і свій самозахист шукала в народній творчості та у публічному слові, спочатку усному, а згодом, при найпершій і мінімальній можливості, і друкованому.

М. Шлемкевич пояснює вирішальне значення публіцистики в житті українського та деяких інших слов'янських народів ще й тим, що, на відміну від Німеччини чи Франції, у яких національний світогляд формувался на університетських кафедрах, у нас він формувался переважно публіцистами, які були творцями світогляду і вчителями життя. Він наголошує також на тому, що така висока роль публіцистики у духовному бутті України пояснює «особливо наше, українське, прагнення поєднати мислення і діяння, прагнення до постійної близькості духа і життя, виразниками якого були і Сковорода, і ... новочасні публіцисти» [10, с. 18].

Автор припускає, що і надалі наш менталітет актуалізуватиме розвиток саме цього виду духовної творчості: «Коли сердечна туга і мрія українства не в сфері абстрактних цінностей, але в цінностях здійснюваних і переживаних, і коли згідно з цим темою українського мислення є щастя справедливого і одночасно гарного життя, тоді публіцистика буде й далі правдоподібно осередньою і вирішальною силою тих шукань і прагнень» [10, с. 18].

Через декілька років завдання українських публіцистів та журналістів на чужині у статті «Роздуми про професію українського журналіста» дещо розширив український журналіст та публіцист М. Кушнір [5, с. 4]. На його думку, метою публіциста як журналіста та мислителя, повинно бути втримання зв'язку і порозуміння між патріотичною елітою нації і верствами, що мають життєві інстинкти, сповнені живучістю. А тому він стверджував: «Публіцист ... є діячем, який для своїх завдань вибрав шлях письменства» [5, с. 5], – стверджував він.

Цей шлях, як зазначав уже згадуваний Р. Рахманний, повинен стати фронтом щоденної боротьби за душу української людини. А боротьба на цьому фронті – це пресова війна, що триває безперервно. Сам автор зазначає: «Ця боротьба, ця пресова війна, не знає ніякої перерви. На тому фронті нема ніякої передишки. Той день боротьби ніколи не кінчається вечірнім спочинком» [8, с. 79].

І така боротьба, на думку публіциста, вимагає не тільки самопожертви й одержимості, але насамперед уміння інтерпретувати сучасне й розуміти минуле, вміння накреслювати нові обрії для свого читача так гідно, як гідною є українська справа – українська правда. Від того, як публіцист формує мислення своїх читачів, переважно залежить характер усього українського суспільства.

В одній із статей Р. Рахманний наголошував: «Українську правду теж мусять нести в світ живі люди, передусім українські журналісти. Її треба гідно інтерпретувати для своїх і для чужих; треба захищати її перед ворогами і перед нерозсудливими земляками. Як на чужині, так і в Україні найбільшою мірою потрібне сьогодні відродження української національної гідності» [8, с. 80]. Проте подекуди особистостям, які претендували на роль носіїв національної гідності, самим не вистачало елементарної людської гідності. Саме тому постає проблема якісного дослідження ефективності впливів публіцистичних творів сучасних авторів та класиків публіцистики материкової України, представників діаспори на сучасне суспільство України в період формування єдиної стратегії ідеї нації.

Ч. Осгуд, розробник методу семантичного диференціала, зазначав, що цей метод дозволяє досліджувати саме конотативні значення. Він розглядав конотації як асоціації, які виникають у зв'язку з буквальним (денотативним) повідомленням [13, с. 45].

Семантичним диференціалом (semantic differential) зазвичай вважають оціночну шкалу (rate scale), яка має особливу структуру [12, с. 22]. Метод дозволяє вимірювати так звані конотативні значення, тобто додаткові семантичні й стилістичні відтінки, які накладаються на основне значення слова та використовуються для вираження емоційно-експресивного забарвлення.

Метод семантичного диференціалу є комбінацією контрольованих асоціацій та суб'єктивної реакції, вираженої за допомогою оціночної шкали. Респондент має оцінити предмет дослідження, яким можуть виступати слово, поняття, символ у вербальній або невербальній формі, та співвіднести його з точкою на п'ятибальній чи семибальній шкалі. Полюси цієї шкали формуються за допомогою антонімів [12, с. 23].

Оцінки понять за окремими шкалами корелюють одна з одною, і з допомогою факторного аналізу вдається виділити пучки таких високорелюючих шкал та згрупувати їх у чинники. Зі змістовної сторони фактор можна розглядати як смисловий інваріант змісту шкал, що входять до чинника. Групування шкал у чинники дозволяє перейти від опису об'єктів за допомогою ознак, заданих шкалами, до більш емного опису об'єктів за допомогою меншого набору категорій-факторів, представивши зміст об'єкта, його конотативне значення як сукупність чинників, поданих з різними коефіцієнтами ваги [12, с. 34].

При виборі аналізованих смислів ми послуговувалися науковою розробкою «Інформаційно-комунікаційна діяльність післявоєнної української еміграції: смислова матриця ідеї нації» дослідниці післявоєнної еміграції В. Ковпак [3, с. 162]. У монографії читаємо: «Смисловий зміст концепту ідеї нації (смислова матриця ідеї нації) контенту інформаційно-комунікаційної діяльності післявоєнної української еміграції в контексті суспільно-політичних трансформацій складається з таких основних – глобальних – смислів: “свобода”, “національна еліта”, “Бог”, “російський імперіалізм”, “великодержавна”, “народ”, “національна пам'ять”. Єдиний інтерпретаційний простір смислів ідеї нації є чинником комунікаційної комплементарності (ефективності) інформаційно-комунікаційної діяльності та етнокультурної компетенції української еміграції» [3, с. 162].

Вказані смисли були нами обрані з огляду на те, що ставлення до них визначає особливості процесів соціальної ідентифікації особистості (тобто процесів, спрямованих на «...об'єднання суб'єктом себе з іншим індивідом або групою на основі сталих емоційних зв'язків, а також включення у свій внутрішній світ і прийняття як власних норм, цінностей, зразків» (А. Петровський, М. Ярошевський [11]), на базі яких формується її ідентичність. Згідно з М. Zavalloni [14], ідентичність є внутрішнім операційним середовищем особистості, що складається з образів, концептів, суджень, які відбивають відносини «Я-інший», або «Я-соціальний світ».

Тобто соціальна ідентичність може виявлятися як когнітивна структура уявлень про себе, інших осіб і соціальних груп (М. Zavalloni [14]), і, відповідно, її дослідження можливе на рівні визначення особливостей сприйняття особистістю певних базових для неї концептів.

II. Постановка завдання

Мета наукової розвідки – аналіз особливостей опису категорій та застосування методу в інтерпретації публіцистичного комунікативного повідомлення національно-патріотичного спрямування (на прикладі авторського доробку Романа Рахманного) за допомогою методу семантичного диференціалу у фокус-групах. Поставлена мета зумовлює виконання таких завдань:

– детально розглянути результати та варіанти використання методу для об'єктивізації результатів фокус-груп;

– проаналізувати проблему вивчення й презентації семантичного простору національної свідомості;

– описати образні морально-етичні характеристики публіцистики Р. Рахманного як інтерпретацію комунікативної світоглядної позиції автора, що проектується на етичні цінності реципієнтів, у змісті комунікативного повідомлення.

III. Результати

Для досягнення дослідницьких цілей та завдань було використано теоретичні методи (критичного аналізу, узагальнення, систематизації досліджуваної проблеми на основі осмислення першоджерел) та емпіричні (експертних оцінок, інтерв'ю, семантичного диференціалу), а також статистичний.

Під час проведення теоретичного аналізу встановлено, що фокус-група 1, яка складалась із 8 студентів Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету із Запорізького регіону (4 хлопці та 4 дівчини, віком від 18 до 20 років) обирала серед запропонованого списку праць (<http://diasporiana.org.ua/?s=рахманний>) Р. Рахманного на сторінках електронної бібліотеки «Diasporiana» (проект зі збереження інтелектуальної спадщини української еміграції: <http://diasporiana.org.ua>) нариси та новели, невеликі за обсягом, протягом місяця (березень 2017 р.), рідше – уривки із тритомника «Україна атомного віку». Фокус-група 2 складалась із 8 студентів із Донбасу (2 хлопців та 6 дівчат, віком від 19 до 20 років). Протягом зазначеного періоду учасники фокус-груп вели читачькі щоденники, де занотовували основні думки, враження та ідеї.

Список публіцистичних есеїв і нарисів Р. Рахманного виступив для нас орієнтиром при первинному доборі текстів, оцінку яких ми передбачали здійснити в емпіричному дослідженні.

Для дослідження впливу націонал-патріотичної публіцистики Р. Рахманного на дві фокус-групи ми пропонуємо методику, що базується на варіативності ціннісних орієнтацій, емоційних та естетичних оцінках концептів у публіцистиці, комунікативного стилю і позицій «Я-автора», правдивості, ступені довіри, професіоналізмі.

За основу системи епітетів, що описують смисли «свобода», «національна еліта», «Бог», «російський імперіалізм», «великодержавна», «народ», «національна пам'ять» та ставлення читача до нього, ми обрали характеристики «оцінки – сили – активності» та образні характеристики, що свого часу розробив американський психолог Ч. Осгуд [13], назвавши семантичним диференціалом. Також для розробки методики були адаптовані розробки зарубіжних учених В. Петренко [12, с. 67] та Д. Пібоді, А. Шмелева, М. Андрєєва та А. Граменицького.

Ми пропонуємо адаптовану методику «емоційного поля», що базується на оцінці «мегаконцепту «ідея нації» у межах національно-патріотичного дискурсу» (за В. Ковпак) публіцистики Романа Рахманного як продукту сугестії, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові мотиви читача.

Для підрахунку та перевірки середніх значень для кожного конотативного значення смислу був використаний статистичний метод «парний *t*-критерій Стьюдента для залежних сукупностей», що застосовують для порівняння показників двох груп, між елементами яких існує специфічний зв'язок. Це означає, що кожному елементу першої групи відповідає елемент другої групи, схожий на нього за певним параметром. Тому цей критерій використовують для порівняння показників одних і тих самих конотативних значень для концепту «Україна» та мегаконцепту «ідея нації» до і після експерименту.

В період підготовки експерименту дві фокус-групи були опитані на предмет асоціативних епітетів до обраних смислів, точками «емоційного поля» стали найбільш повторювані пари антонімів – 10 пар (рис. 1).

Рис. 1. Схема «емоційного поля» як інтерпретована версія СД Ч. Осгуда (авторська розробка)

Кожен із опитаних мав визначити значення пари епітетів-антонімів на емоційному полі національно-патріотичної публіцистики Р. Рахманного із виділеними концептуальними смислами. Значення варіює від 0 до 10, чим далі від центру, тим більше публіцистичний доробок із зазначеними смислами відповідає прикметнику.

На другому етапі кожному респонденту із фокус-групи запропоновано визначити, які ознаки характеризують поняття: «свобода», «національна еліта», «Бог», «російський імперіалізм», «великодержавна», «народ», «національна пам'ять», та присвоїти число від 0 до 10.

Після читання публіцистики Р. Рахманного та ведення читацького щоденника протягом березня 2017 р. (частотність звернення до робіт журналіста – 1–2 рази на тиждень) – відбувається повторне оцінювання смислів, що входять до концепту «Україна» та мегаконцепту «ідея нації».

Розглянемо детально варіант з епітетом «актуальний» для поняття «свобода» для фокус-групи 1 (студенти Запоріжжя), що був виведений за допомогою математичної моделі «Парний *t*-критерій Стьюдента для залежних сукупностей»:

*Середнє значення показника до експерименту становить: 2.000 ± 0.404 ; середнє значення показника після експерименту становить: 6.500 ± 0.969 ; параметр ступенів свободи (*f*) дорівнює: 7; парний *t*-критерій Стьюдента дорівнює: 5.751; критичне значення *t*-критерію Стьюдента за умови визначеного числа ступенів свободи (7) становить: 2.365;*

Результат: $t_{\text{пост}} > t_{\text{крит}}$, зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$).

Загальна картина перетворень для конотативно забарвлених значень смислу «свобода» для фокус-групи 1 виглядає так: сучасний: зміни показника статистично не значущі ($p > 0,05$); публічний: зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$); не актуальний: зміни показника статистично не значущі ($p > 0,05$); дисгармонійний: зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$); деструктивний: зміни показника статистично не значущі ($p > 0,05$); аморальний: зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$); високодуховний: зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$); закритий: зміни показника статистично не значущі ($p > 0,05$); не цікавий: зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$); відкритий: зміни показника статистично не значущі ($p > 0,05$); популярний: зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$); нейтральний: зміни показника статистично не значущі ($p > 0,05$); патріотичний: зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$); простий: зміни показника статистично не значущі ($p > 0,05$); складний: зміни показника статистично не значущі ($p > 0,05$); зрозумілий: зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$); активний: зміни показника статистично значущі ($p < 0,05$); бездіяльний: зміни показника статистично не значущі ($p > 0,05$).

Отже, підбиваючи підсумки проведеного дослідження для фокус-групи 1, зазначимо, що учасники-студенти фокусованих групових інтерв'ю підкреслювали особливості мистецького доробку українського еміграційного письменника, а саме: проблемно-тематичну свободу, зумовлену вільним вибором письменником тем для своїх творів, можливістю порушувати будь-які проблеми; прагнення правдиво осмислювати історію нації (провідна тема творчості автора – складна доля України, мрія про відродження рідної землі); полемічний характер прози; глибоке охоплення та осмислення діалектики історичного процесу; правдиве зображення дійсності в окупованій більшості України; усвідомлення власного призначення як невіддільного від призначення України; акцентування уваги на питаннях національної свідомості, мрія про незалежну Українську державу; посилену увагу до проблем, пов'язаних зі збереженням на чужині типових рис української ментальності.

Розглянемо детально варіант з епітетом «актуальний» для поняття «свобода» для фокус-групи 2 (студенти із Донбасу), що був виведений за допомогою математичної моделі «Парний *t*-критерій Стьюдента для залежних сукупностей»:

Середнє значення показника до експерименту становить: 6.125±0.741; середнє значення показника після експерименту становить: 6.500±0.969; параметр ступенів свободи (f) дорівнює: 7; парний t-критерій Стьюдента дорівнює: 0.334; критичне значення t-критерію Стьюдента за умови визначеного числа ступенів свободи (7) становить: 2.365;

Результат: tспост > tкрит, зміни показника статистично значущі (p<0,05).

Загальна картина перетворень для конотативно забарвлених значень смислу «свобода» для фокус-групи 1 виглядає так: сучасний: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); публічний: зміни показника статистично не значущі (p > 0,05); не актуальний: зміни показника статистично не значущі (p > 0,05); дисгармонійний: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); деструктивний: зміни показника статистично не значущі (p > 0,05); аморальний: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); високодуховний: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); закритий: зміни показника статистично не значущі (p > 0,05); не цікавий: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); відкритий: зміни показника статистично не значущі (p > 0,05); популярний: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); нейтральний: зміни показника статистично не значущі (p > 0,05); патріотичний: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); простий: зміни показника статистично не значущі (p > 0,05); зрозумілий: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); складний: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); активний: зміни показника статистично значущі (p < 0,05); бездіяльний: зміни показника статистично не значущі (p > 0,05).

Отже, підбиваючи підсумки проведеного дослідження для фокус-групи 2 (студенти з Донбасу), зазначимо, що учасники фокусованих групових інтерв'ю підкреслювали, що Р. Рахманний пише про нездатність українців прислухатися до досвіду минулого, без якого, як відомо, не побудувати майбутнє. Відзначали, що автор з боєм говорить про ті труднощі, що стоять перед українською нацією, і труднощі ці не штучно створені, а породжені самими українцями; не менш критично описує публіцист українця, на роду якому написано будувати власну країну, та який не прагне до цього; в розбудові державності публіцист розмірковує про шляхи побудови вільної та суверенної держави.

Проведене нами дослідження свідчить, що семантичний диференціал дає досить об'єктивну картину сприйняття реципієнтами смислів «свобода», «національна еліта», «Бог», «російський імперіалізм», «великодержавна», «народ», «національна пам'ять» у системі концепту «Україна» та мегаконцепту «ідея нації». Цей висновок підтверджується й іншими методами (опитування, анкетування, бесіди), за допомогою статистичного методу «парний *t*-критерій Стьюдента для залежних сукупностей». Тому для адекватного вибору методології вивчення наслідків впливу публіцистики націонал-патріотичного спрямування на аудиторію раціонально використовувати цей метод.

Семантичний диференціал дозволяє в коректній формі продіагностувати комунікативну стратегію націонал-патріотичної публіцистики представників української діаспори у процесі формування етичних та моральних орієнтирів аудиторії.

Оскільки оцінки учасників фокус-груп 1 та 2 – показники їх комунікативної орієнтованості, метод семантичного диференціалу в авторській інтерпретації дозволяє продіагностувати сприйняття та установки студентської аудиторії щодо публіцистики націонал-патріотичного спрямування. Найбільш наочний приклад, коли окремі учасники фокус-груп визначали поняття «свобода», «народ» та «національна пам'ять» як «бездіяльний», «аморальний», «не активний», «деструктивний» та «дисгармонійний», при цьому наголошуючи на анонімності.

IV. Висновки

Результати емпіричного етапу дають нам змогу зробити такі висновки про особливості сприймання аудиторією публіцистики націонал-патріотичного спрямування (на прикладі авторського доробку Р. Рахманного) за допомогою методу семантичного диференціалу у фокус-групах:

1. Семантичний диференціал має потенціал бути використаним дослідниками соціальної комунікації як допоміжний методичний прийом аналізу індивідуального чи колективного розуміння

змісту понять, емоційних стосунків та настанов публіцистичних текстів. Універсального семантичного диференціалу не існує, метод передбачає авторські інтерпретації. Ми пропонуємо авторську інтерпретацію методу семантичного диференціалу – «емоційне поле».

2. Метод фокус-груп як переважно якісний метод дослідження потрібно застосовувати в комплексі з методом семантичного диференціала. У цьому випадку буде досягнута якісно-кількісна визначеність оцінювання публіцистики націонал-патріотичного спрямування.

3. Статистичний метод «парний *t*-критерій Стьюдента для залежних сукупностей» був використаний нами для підрахунку та перевірки середніх значень для кожного конотативного значення смислу, що були визначені фокус-групами в процесі експерименту. Статистичний метод дозволив нам порівняти показники двох фокус-груп, між елементами яких існує специфічний зв'язок. Тому цей метод і був обраний нами для порівняння показників одних і тих самих конотативних значень для концепту «Україна» та мегаконцепту «ідея нації» до і після експерименту.

4. В результаті дослідження встановлено, що семантичний простір концепту «Україна» фокус-групи 1 (учасники – студенти м. Запоріжжя) до експерименту складався із: не актуальної свободи, публічної національної еліти, деструктивного російського імперіалізму, нейтрального Бога, закритої великодержави, бездіяльного народу та закритої національної пам'яті.

Після експерименту маємо: актуальна свобода, складна національна еліта, деструктивний російський імперіалізм, відкритий Бог, нейтральна великодержави, бездіяльний народ та сучасна національна пам'ять.

У результаті дослідження встановлено, що семантичний простір концепту «Україна» фокус-групи 2 (учасники – студенти Донбасу) до експерименту включав таке: свобода, народ та національна пам'ять як бездіяльний, аморальний, не активний, деструктивний та дисгармонійний, нейтральний російський імперіалізм, складний Бог, зрозуміла великодержави, бездіяльний народ та закрита національна пам'ять.

Після експерименту: сучасна свобода, публічна національна еліта, складний російський імперіалізм, патріотичний Бог, бездіяльна великодержави, відкритий народ та зрозуміла національна пам'ять.

Проблема взаємозв'язку комунікативних установок індивіда і його оцінок внутрішніх смислів та концептів потребує окремого психологічного дослідження в межах соціальнокомунікаційних наук. Авторська інтерпретація семантичного диференціалу – «емоційне поле» в сукупності із статистичним методом «парний *t*-критерій Стьюдента для залежних сукупностей» може бути застосована для побудови семантичних просторів концептів та мегаконцептів у процесі вивчення впливу публіцистики націонал-патріотичного спрямування інших авторів як материкової України, так і представників діаспори.

Список використаної літератури

1. Василик Л. Є. Роль публіцистики літературно-художніх видань у формуванні національної ідентичності: модус України як Національного Дому. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2368>.
2. Величко З. Виховання молоді в контексті становлення національної свідомості: погляди Осипа Назарука. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2014. Вип. 39 (1). С. 198–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Jur_2014_39%281%29_29.
3. Ковпак В. Смислова матриця національної інформаційно-комунікаційної діяльності післявоєнної української еміграції : монографія. Запоріжжя, 2016. 380 с.
4. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала. Київ, 1999. 32 с.
5. Кушнір М. Роздуми про професію українського журналіста. *Америка*. 1980. 3 черв. С. 4–5.
6. Лось Й. Бачити великі істини. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2001. Вип. 21. С. 38.
7. Москаленко А. Теорія журналістики : навч. посіб. Київ, 2002. 334 с.
8. Рахманний Р. За нас не промовить каміння. *Україна атомного віку. Есеї і статті, 1945–1986* : у 3 т. Т. 1. С. 72–80.
9. Савелюк Н. Психосемантичні особливості громадянської свідомості студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.
10. Шлемкевич М. Звернення до журналістів, редакторів. *Листи до приятелів*. 1960. Ч. 91. С. 18.
11. Краткий психологический словарь / под общ. ред. А. Петровского, М. Ярошевского. Москва, 1985. 431 с.
12. Петренко В. Психосемантика сознания. Москва, 1988. 207 с.
13. Osgood C., Suci G., Tannenbaum P. *The Measurement of Meaning*. Urbana, 1957. 342 p.
14. Zavalloni M., Louis-Guerin C. *Identite sociale et conscience: Introduction a l'ego-ecologie*. Montreal, Canada, 1984. 280 p.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2017.

Клиш А. В. Метод семантического дифференциала в исследовании публицистики национал-патриотического направления (на примере работ Романа Рахманного)

В статье рассмотрен метод семантического дифференциала как процедура анализа публицистики национал-патриотического направления. Подробно раскрыты возможности и варианты использования метода для объективизации результатов фокус-групп. Проанализированы проблема изучения и презентации семантического пространства национального сознания и образные морально-этические характеристики публицистики Романа Рахманного как интерпретация коммуникативной мировоззренческой позиции автора, проецирующаяся на этические ценности реципиентов, в смысле коммуникативного сообщения. Определено, что на уровне подсознательного восприятия системы ценностных ориентиров публицистических произведений Р. Рахманного реципиента положительным ожиданиям, ментальным характеристикам наиболее соответствует концепт «Украина».

Ключевые слова: семантический дифференциал, концепт, идея нации, публицистика, система ценностей, медиа-безопасность, медиа-воспитание, образные характеристики, коммуникативные сообщения, мировоззренческая позиция автора.

Klishch A. The Method of the Semantic Differential in the Study of Publicism of the National-Patriotic Trend (Based on the Work of Roman Rahmanny)

The article deals with the method of semantic differential as a procedure for analyzing the national-patriotic narratives. Opportunities and options for using the method to objectivize the results of focus groups are considered in detail. The problem of studying and presenting the semantic space of national consciousness, as well as the figurative moral and ethical characteristics of Roman Rahmanny's journalism as an interpretation of the author's communicative ideological position, which is projected onto the ethical values of the recipients, in the content of the communicative message is analyzed. It is determined that at the level of the subconscious perception of the system of value references of publicistic works by R. Rahmanny, the concept «Ukraine» is most consistent with positive expectations, mental characteristics.

The semantic differential allows us to properly diagnose the communicative strategy of national-patriotic journalism of representatives of the Ukrainian diaspora in the process of forming the ethical and moral benchmarks of the audience.

Since the evaluation of the participants of the focus groups (1) and (2) – indicators of their communicative orientation, the method of semantic differential in the author's interpretation allows to diagnose the perception and installation of student audiences in relation to the nationalistic-patriotic journalism. The most striking example is when some participants in the focus group defined the notion of «freedom», «people» and «national memory» as «inactive», «immoral», «not active», «destructive» and «disharmonious», while Stressing the anonymity.

Key words: semantic differential, concept, idea of the nation, journalism, system of values, media security, media education, figurative characteristics, communicative messages, author's outlook.